

dr hab. Maria Błaszkiwicz

Warszawa, 30 października 2017

Instytut Anglistyki

Wydział Neofilologii

Uniwersytet Warszawski

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Barbary Ludwiczak pt. „Anthony Trollope –
Obcy za kulisami angielskości”**

Rozprawa doktorska Pani magister Barbary Ludwiczak to dzieło oryginalne, czy wręcz pionierskie, dotyczy bowiem działalności pisarskiej i publicystycznej autora w naszym kraju bardzo mało znanego, nawet w dobie jego wzrastającej popularności w krajach anglosaskich. Utwory Trollope’a niemal w ogóle nie weszły w Polsce do kanonu lektur uniwersyteckich, nie były również praktycznie tłumaczone, jeśli pamiętane, kojarzą się zapewne starszym pokoleniom jedynie z niegdyś lubianymi serialami. Nie mniej istotny jest wybór metodologii-imagologiczne studium inności i wykluczenia nie jest, niestety, zarezerwowane dla czysto akademickich analiz odległych epok.

Obszerna i napisana piękną polszczyzną praca składa się, poza krótkim wstępem i zakończeniem, z trzech rozdziałów podzielonych na sekcje. Traktują one o biografii pisarza, jego listach, oraz o wybranych powieściach w kontekście imagologicznych kategorii inności i obcości.

Pierwszy, najdłuższy, rozdział zatytułowany jest „Anthony Trollope – biografia pisana przez pryzmat utworów”. Przedstawia on sylwetkę pisarza na tle politycznych i kulturowych zjawisk epoki, ze szczególnym uwzględnieniem jego transformacji z biednego i zaniedbanego chłopca

obciążonego przez nadmierne aspiracje i wynikające z nich niedostatki rodziny walczącej o utrzymanie stosunkowo wysokiej pozycji społecznej mimo różnorodnych wewnętrznych i zewnętrznych przeciwności, w pracowitego i zadowolonego z siebie urzędnika państwowego i uznanego literata, który osiągnął sukces finansowy, osobisty i poniekąd artystyczny. Wykorzystane tu zostały zarówno liczne istniejące biografie i artykuły biograficzne, jak i autobiografia Trollope'a, która poddana została interesującej analizie. Autorka słusznie zauważa, że ta część rozprawy może stać się podstawą do stworzenia pierwszej polskiej biografii pisarza.

Jakkolwiek tytuł wskazywałby na zamiar podporządkowania tego rozdziału badaniom twórczości Trollope'a, w praktyce ten aspekt pracy ogranicza się do przedstawienia tematyki poszczególnych powieści i cykli powieściowych, nie wydaje się, by zapowiadana „odwrócona biografia” była istotnie różna od typowych ujęć, z których Autorka korzysta, aczkolwiek widać nie tylko odtwórczy, ale także oryginalny i odważny stosunek do przedstawianych faktów i interpretacji. Sugerowana we wstępie i bardzo dobitnie przedstawiona w zakończeniu rozprawy teza, że wczesne doświadczenia wykluczenia rzutowały na całe życie i twórczość Trollope'a, jakkolwiek interesująca, nie wydaje się w wystarczający sposób udokumentowana. Odnosi się wrażenie, że Autorka jest rozdarta pomiędzy potrzebą przedstawienia całokształtu życia pisarza, co istotnie wypełnia pewną lukę w polskim obrazie epoki wiktoriańskiej, a koniecznością skoncentrowania się na postawionym sobie bardziej szczegółowym celu badawczym. Byłoby z pewnością lepiej, gdyby pojawiająca się w zakończeniu rozprawy teza odgrywała większą rolę w samym rozdziale, pozwoliłoby to zapewne na lepsze podporządkowanie jej treści wywodu. Podobnie rzecz ma się z samymi kategoriami imagologicznymi *Alter-Alius*. Ich wyjaśnienie, podobnie zresztą jak i definicja imagologii, a co za tym idzie określenie przyjętej metodologii, nie powinny pozostawać w ukryciu aż do początku rozdziału trzeciego. W rezultacie takiej decyzji, Autorka posługuje się

kategoriami *Inny - Obcy* nie tłumacząc, jak je rozumie i na czym polega ich rozróżnienie. Zaciemnia to wywód i stwarza niebezpieczeństwo odejścia od tematu rozprawy.

Nieco podobnie dzieje się w rozdziale drugim, gdzie na pierwszy plan wysuwa się odczytanie listów Trollope'a w duchu krytyki postkolonialnej. Z jednej strony, ta całościowa i bardzo dokładna, wręcz przesadnie szczegółowa, analiza jest bardzo cenna w obliczu stosunkowo niewielkiego zainteresowania tym aspektem działalności Trollope'a, z drugiej, bez rygoru terminologicznego i badawczego, który narzucony byłby przez wprowadzenie ścisłej definicji pojęć *Alter-Alius*, rozdział ten *de facto* koncentruje się w zdecydowanie przesadny sposób na różnorodnych aspektach odczytania postkolonialnego mimo tytułu „Wizerunek Innego w listach Anthony'ego Trollope'a”. Jest to ze szkodą dla spójności i głębi wywodu. Szczególnie niefortunne wydaje się to, że Autorka zachowała swoje jakże ciekawe, żeby nie powiedzieć genialne rozróżnienie na kategorie *Alter-Altera*, *Alius-Alia* na początek rozdziału trzeciego, podczas gdy ich absolutnie nowatorskie zastosowanie do analizy listów mogłoby ją niebywale wzbogacić.

W rozdziale drugim bardzo interesujące wydaje się wprowadzenie polskiej krytyki do analizy i kategoryzacji listów, co pozwala na twórcze porównanie poglądów Trollope'a wyrażonych w jego pismach podróżniczych i korespondencji prywatnej. Pozwoliło to na przykład na bardzo cenną analizę końcową, z której wynika, że jakkolwiek kontrowersyjne wydawać się mogą współczesnemu czytelnikowi poglądy pisarza wyrażone w jego literackich i prywatnych wypowiedziach, wskazują jednak na jego uczciwość, nawet jeśli trudno wybronić go przed zarzutem imperializmu, z pewnością nie był hipokrytą.

Rozdział drugi wydaje się najbardziej osobistym i emocjonalnym z wypowiedzi Autorki, która bardzo nieraz ironicznie i dowcipnie potrafi wychwycić wszelkie niekonsekwencje i potworności w myśleniu wiktoriańskich podróżnych, kreowany obraz mentalności i percepcji

kolonialnej jest żywy i zajmujący, niestety również aż nadto aktualny. Jeśli istotnie Autorka zamierza opublikować biografię Trollope'a, materiał zawarty w rozdziale drugim rozprawy koniecznie powinien zostać w niej wykorzystany.

Rozdział trzeci, niestety najkrótszy, mimo niebywale wręcz frapującego początku nieco rozczarowuje. Jak już wspomniano, jego wstęp powinien zdecydowanie znajdować się gdzie indziej i stanowić integralną część wstępu do całej rozprawy, podobnie jak uściślenie definicji pojęć *Alter-Alius*. Wdaje się też, że nowatorskie wprowadzenie rozróżnienia dotąd homogenicznie postrzeganych kategorii *Alter-Altera* i *Alius-Alia* traci wiele z powodu zastosowania wyłącznie do analizy trzech powieści zaprezentowanej w tym rozdziale. Poniekąd zmarnowana jest też niesłychanie oryginalna i doniosła analiza *Jane Eyre* odchodząca od ogranych i dość symplicystycznych ujęć feministycznych i postkolonialnych na rzecz podkreślenia roli wykluczenia osób chorych psychicznie. Warto byłoby pociągnąć ten pomysł i spróbować przeanalizować rolę różnorodnych wykluczeń w twórczości Trollope'a właśnie w tym duchu. Rozdział trzeci koncentruje się jednak na trzech tylko powieściach; *The Way We Live Now*, *The Prime Minister* i *Barchester Towers*, przy czym ich niechronologiczne ułożenie nie broni się zbyt dobrze, mimo sugestii, że najwcześniejsza z nich, *Barchester Towers* (1857) umieszczona jest w tym miejscu dla kontrastu z poprzednimi, wydanymi w latach 70tych. Przedstawiona tutaj bardzo szczegółowa egzemplifikacja postaci Innych i Obcych w wymienionych trzech powieściach nie udowadnia ewolucji w pisarstwie Trollope'a, a przynajmniej tego typu wnioski nie są wyciągane. Zamiast tego Autorka koncentruje się, znowu w konkluzjach, na rozróżnieniu między przedstawieniem Innego i Innej, czy też Obcego i Obcej, jako podstawy swoich dociekań, czyni to zresztą bardzo przekonująco. Wizerunek Innego w reszcie twórczości Trollope'a pozostaje rozsiany po poprzednich rozdziałach, w tym zwłaszcza sporo jest takich omówień w rozdziale pierwszym, nie wiadomo przy tym dlaczego właśnie te trzy powieści zostały wyróżnione. Porównanie dość opisowego charakteru odniesień

do twórczości literackiej pisarza w rozdziale pierwszym z jakże podobną techniką przedstawienia tych wyróżnionych trzech w rozdziale trzecim wskazuje też na brak bardziej literackiej ich analizy, z przyjemnością przeczytałabym na przykład o tym, jak na wizerunek Innego wpływają u Trollope'a dość dla niego przecież charakterystyczne techniki narracyjne.

Patrząc jednakże bardziej całościowo, na wielką pochwałę zasługuje wybór nowatorskiego tematu i ogrom przeanalizowanego materiału, zarówno tekstów źródłowych, jak i literatury przedmiotu. Nie można też przemilczeć wielkiej staranności edytorskiej, modelowych przypisów, trudu, jaki Autorka musiała sobie zadać by przetłumaczyć znakomitą większość cytatów, co nierzadko wymagało dogłębnych studiów jawnych i ukrytych znaczeń, a zwłaszcza pięknej polszczyzny, która sprawiała, że lektura rozprawy była prawdziwą przyjemnością.

Pozostaje mi tylko stwierdzić, że rozprawa doktorska Pani magister Barbary Ludwiczak spełnia wszystkie ustawowe i zwyczajowe wymogi stawiane pracom doktorskim i wnieść o dopuszczenie doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Skłonna bym była również wnioskować o wyróżnienie pracy.

Maria Błaszkwicz

